

IKONSÄLLSKAPET

Rundbrev 51

Mars 2019

*Välkomna
till Ikonsällskapets årsmöte
27 mars klockan 17.30.
Universitetet
Södra husen: E-487*

Verksamhetsberättelse och bokslut kommer stadgeenligt att föreligga på årsmötet.
Årsmötets dagordning (*enligt stadgarna*)

1. Val av ordförande och sekreterare vid årsmötet.
2. Val av två justerare att jämte ordföranden justera årsmötets protokoll.
3. Fråga om mötet blivit behörigen utlyst.
4. Styrelsens förvaltningsberättelse för det gångna året.
5. Revisorernas berättelse.
6. Ansvarsfrihet för styrelsen och fastställande av balansräkning för det gångna året.
7. Val av ordförande (mandattid 1 år).
8. Val av övriga styrelseledamöter (mandattid 2 år).
9. Val av två revisorer och en revisorssuppleant
10. Val av valberedning och sammankallande i valberedningen.
11. Fastställande av årsavgift för år 2019.
12. Behandling av förslag som väckts av medlem och skriftligen tillställts styrelsen före februari månads utgång.
13. Övriga ärenden.

Styrelsen kan, när den finner erforderligt, sätta upp ytterligare punkter på dagordningen

Efter årsmötesförhandlingarna kommer Elisabeth Löfstrand presentera sin översättning av Arkimandrit Tichon, "Vardagshelgon" och Torsten Kälvemarks nya bok, "Katedralen som sprängdes".

Valberedningens förslag till årsmötet 2019

Valberedningen har bestått av Anders Grafström (sammankallande), Lisa Rabe och Efti Papadopoulou Georlin.

Ordförande t o m årsmötet 2020

Förslag: Per-Arne Bodin (omval).

Styrelseledamöter t o m årsmötet 2021

Regina Lundvall,
Eva Grafström och
Ludmila Schuisky-Olsson.
Förslag: Omval av samtliga t o m årsmötet 2021.

Styrelseledamöter t o m årsmötet 2020

Kaj Engelhart,
Elisabeth Löfstrand och
Thomas Birath.

Revisorer och suppleant t o m årsmötet 2020

Revisorer:
Gunnar Redelius (förslag omval),
Nina Olivier (förslag nyval).
Revisorssuppleant – Carina Sandelin (förslag omval).

Valberedning t o m årsmötet 2019

På årsmötet utses en valberedning om tre personer.
Valberedningen har bestått av:
Anders Grafström, Lisa Rabe och Efti Papadopoulou Georlin.

Stockholm som ovan

Anders Grafström
Sammankallande

Lisa Rabe

Efti Papadopoulou Georlin

Ytterligare en sammankomst äger rum under vårterminen.

6 maj 18.00. Professor Jan Hjärpe, Lunds universitet, talar över ämnet

Islamisk bildsyn med och utan bilder

Utsikten, Rehnsgatan 20, 6-7 tr

I samarbete med

Studieförbundet Bilda

Ikonsällskapets resa till Marie Himmelfärds kloster i Pühtitsa

Tid: augusti, den ortodoxa Marie Himmelfärdshelgen

Ikonsällskapets resa går i år till klostret i Pühtitsa i östra Estland och till Tallinn. Nunneklostret i Pühtitsa grundades 1891 och har fungerat som kloster kontinuerligt sedan dess. Det var alltså inte stängt under sovjettiden utan traditionen har bevarats obruten. Klostret är invigt till Marie Himmelfärd och det firar sin stora helg den 27-28 augusti. Vi kommer att vara med på aftongudstjänsten den 27 augusti och dagen därpå kan de som så önskar även bevista liturgin. Därefter äter vi lunch i Narva och får också en guidning i staden. Narva lär ha varit norra Europas vackraste barockstad fram till andra världskriget, men idag är det bara rester kvar av den gamla bebyggelsen. Men den mäktiga medeltida borgen blickar fortfarande över Narvafloden mot Ivangorods borg på den ryska sidan. På kvällen ankommer vi till Tallinn, och dagen därpå får vi en visning av det relativt nyöppnade ikonmuseet. Samma dag blir det återfärd till Stockholm.

Reseprogram

26/8

Avresa med båt till Tallinn.

27/8

Ankomst till Tallinn.

Från båten direkt avfärd med buss till nunneklostret. Svensktalande guide medföljer.

Lunch under vägen.

Aftongudstjänst i klostret.

Efter gudstjänsten inkvartering på hotell Saka Manor vid Finska viken.

Kvällsmat på en restaurang nära hotellet (ingår inte i priset).

28/8

Frukost på hotellet.

På förmiddagen liturgi i klostret.

Lunch i Narva ca 13:00.

Guidad tur i Narva.

Avfärd till Tallinn, ankomst kring kl 19.

Inkvartering på hotell Schnelli i Tallinn.

Middag på egen hand.

29/9

På förmiddagen besök på Tallinns ikonmuseum.

Lunch på egen hand.

Eftermiddagen tillbringas på egen hand i Tallinn.

Avfärd med båt till Stockholm.

30/8

Ankomst till Stockholm på förmiddagen.

Priser

Del i dubbelhytt utan fönster på båten och del i hotellrum	3.115 kr
Del i dubbelhytt med fönster på båten och del i hotellrum	3.325 kr
Enkelhytt utan fönster på båten och enkelrum på hotellen	4.300 kr
Enkelhytt med fönster på båten och enkelrum på hotellen	4.700 kr

Obs! Priserna kan komma att justeras något.

Anmälan sker till resebyrå Bas International, telefonnummer 08-440 20 30.

bas@basinternational.se

Ikonsällskapets medlemmar (medlem vid årsskiftet 2018/19) har företräde fram till den 1 juni.

Den svarta kvadraten avslöjad?

Per-Arne Bodin, Stockholms universitet

Föredrag Ikonsällskapet 7 februari 2019, Hornstulls bibliotek

2015 fyllde ett av konsthistoriens mest kända verk, Kazimir Malevitjs Den svarta kvadraten, ett hundra år. Firandet skedde med en stor utställning av hans konst på Tretjakovgalleriet i Moskva, ”I Malevitjs tecken”, som avslutades för några månader sedan. Som en del av

jubileet genomförde galleriet en röntgenundersökning av målningen vars resultat var så sensationellt och provocerande att Malevitjforskarna har mött beskedet med förlägen tystnad. I svenskt sammanhang har Lars Vilks kommenterat nyheten.

Målningen visades första gången 1915 i Petrograd på utställningen "0,10" tillsammans med andra verk av Malevitj och av tretton andra konstnärer. Det skedde mitt under pågående världskrig. Malevitj var 37 år gammal och hade börjat sin bana som impressionistisk konstnär, sedan målat i kubistisk stil och därefter övergått till föremålslös konst, det som han själv ansåg vara hans bidrag till konsthistorien. Han kallade sin konstinriktning för suprematism och Den svarta kvadraten kallade han "ett kungabarn".

Besökarna på "0,10" kunde köpa en broschyr med konstnärens programförklaring, "Från kubism till suprematism". Utställningen blev mycket omdebatterad, särskilt Den svarta kvadraten, som omedelbart började sin väg mot berömmelsen. Han menade själv att den bar på ett andligt budskap.

Själva titeln på utställningen är en gåta. "0,10" och "noll plus tio" som står som underrubrik förbryllar. 0,10 och 0+10 är ju ingalunda samma sak. Titeln skulle först ha syftat på de tio medverkande konstnärerna som ursprungligen skulle ha varit med och 0,10 skulle stå för att inga suprematister hade funnits tidigare. Noll är viktigt för Malevitj i hans reflektioner om sin konst. Den symboliserar en nybegynnelse för konsten från en nollpunkt eller konstnären skapar likt Gud allt på nytt ur intet, ex nihilo.

Konstverkets berömmelse har sedan växt till osannolika proportioner, bland annat på grund av att det suprematistiska måleriet förbjöds under sovjettiden. Under mer än fyrtio år kunde det inte visas. Det blev ett av Stalintidens offer. Nu är Den svarta kvadraten mera känd än Ilja Repins Pråmdragarna på Volga.

En av cheferna för Tretjakovgalleriet fick i samband med jubileumsutställningen frågan om vilket konstverk hon skulle rädda vid en brand på museet. Var det Aleksej Savrasovs Råkorna har anlant från 1871, som finns som reproduktion i hart när varje rysk skolbok, eller Den svarta kvadraten? Hon svarade tveklöst att hon skulle ha räddat den senare.

Malevitj kom att göra tre repliker av den och hans elever gjorde ytterligare en med hans välsignelse, den existerar alltså i fyra versioner. Den har också en förhistoria. Två år tidigare, 1913, hade Malevitj gjort dekoren till den futuristiska operan "Segern över solen" och den hade funnits med bland andra geometriska figurer som skulle symbolisera konstens seger över naturen. Han målade under dessa år också en röd kvadrat på rött och en vit kvadrat på vitt. Då var också slutpunkten på hans konstnärliga projekt nådd. Under 1920-talet målade han repliker av sina tidigare konstverk men återgick också till att måla en föreställande konst. Han dog 1935. När han låg på lit de parade hängde den svarta kvadraten på väggen ovanför hans kista. Då kistan fördes på en katafalk genom Leningrad hade en reproduktion av Den svarta kvadraten placerats på bilens front. Detta var nog den enda publika visningen av verket under Stalintiden. Malevitjs familj skänkte den konstnärliga kvarlåtenskapen till Ryska museet 1936. Det var för politiskt farligt att behålla de suprematistiska konstverken.

Malevitj ifrågasätter själva föreställningen om representation. Målningen föreställer inte en svart kvadrat utan *är* en svart kvadrat. Det skulle inte finnas någon förbindelse mellan konst och natur:

En konstnär kan vara en skapare när formerna för hans målning inte har något gemensamt med naturen. /.../ Kvadraten är ett levande kungabarn. Första steget mot det rena skapandet i konsten. Före den fanns naiva missfoster och kopior av naturen.

För Malevitj var det centralt att Den svarta kvadraten var föremålslös, det vill säga att den varken föreställde föremål eller gestalt. Den uttryckte däremot en gudomlig verklighet bortom förnuftets kategorier. Målningen placerades på utställningen 1915 i ett av hörnen i utställningssalen, på den plats som i ett ryskt hem kallas det vackra hörnet och där husets ikoner brukar vara upphängda. Skillnaden var i jämförelse med den traditionella placeringen av en ikon att den hängde så högt att man omöjligen kunde beröra den.

Flera ortodoxa teologer har fortsatt Malevitj reflektion och menat att konstverket alls inte uttrycker en bildstormande inställning utan är en apofatisk ikon, som genom svärtan uttrycker det gudomligas ovetbarhet. Människan kan egentligen bara uttala sig om vad Gud inte är, varje epitet som kan användas om Gud är mänskligt och därför otillräckligt. Den ryske teologen Vladimir Losskij har i sina skrifter talat om det gudomliga mörkret, och det kanske är det som Malevitjs målning vill uttrycka. Han egna kommentarer tycks skriva in konstverket i den apofatiska teologin när han hävdar att Gud inte är betydelse utan icke-betydelse. Malevitj jämför själv Den svarta kvadraten med en ikon och menar att den är Guds avbild.

Den svarta kvadraten har likaså tolkats mot bakgrund av dåtidens vurm för teosofi. Elena Blavatskajas, en av teosofins ledargestalter, talade om en mystisk kvadrat, som av henne uppfattades som en projektion av en kub, som i sin tur symboliserade den ideala människan, det odödliga jaget, som befann sig i den fjärde dimensionen. Också för denna tolkning finns belägg i Malevitjs egna reflektioner om kuber och kvadrater.

Mest kritisk av alla var Malevitjs konstnärskollega Aleksandr Benois som i en recension av utställningen 1915 menade att Den svarta kvadraten var början på allas undergång genom att ”den trampade ned allt som var kärt”, med vilket han nog menade kulturarvet som helhet. Den var inte konstens nollpunkt utan dess slutpunkt.

Den nutida kulturfilosofen Boris Groys menar i sin tur att sådana rörelser som suprematismen låg bakom Stalintidens ideologi. För både Malevitj och Stalin var konsten primär och verkligheten sekundär. Malevitj ville skapa en ny värld med hjälp av sitt konstprojekt, Stalin ville göra detsamma genom sina femårsplaner. Groys menar att den marxistiska dialektiken i sin sovjetiska tappning är av samma slag som och i abstraktionsnivå med den svarta kvadraten.

Groys påpekar att suprematismen (liksom futurismen) stod främmande för all form av nostalgi inför kulturtraditionen. Den svarta kvadraten innebar slutet på varje sentimentalt förhållningssätt till den förflutna kulturen. Han påpekar vidare att Malevitj var negativt inställd till den tidiga sovjetmaktens försök att bevara de ryska museerna, som hotades under revolution och inbördeskrig. Tiden skulle ha sin gång och det var fritt fram att vandalisera museerna.

Samma kritik har de ryska konceptualisterna riktat mot målningen och menat att Den svarta kvadraten inte alls var ett offer utan medskyldig till sovjetmaktens avskyvärdheter. Den mest kände av dem, Dmitrij Prigov, målade en diptyk på ett uppslag av ”Pravda” som trots att den får heta Den svarta kvadraten inte ser ut som en kvadrat utan två stora formlösa väldiga bläckplumpar. Underlaget – det sovjetiska partiorganet – förknippar konstverket på ett underfundigt och oroande sätt med ett auktoritärt budskap.

Mera extrema ortodoxa kyrkliga kretsar av idag uppfattar Malevitj målning som en upprörande ikonoklastisk handling och jämför den med andra exempel på förstörelse av kyrkor och ikoner under sovjettiden. Ryska kyrkans nuvarande överhuvud patriark Kirill menar i ett särskilt uttalande att Den svarta kvadraten uttrycker både Malevitjs eget sinnelag och hela epokens:

Denna svarta och förfärliga kvadrat är en sann avspegling av vad som fanns i den där Malevitj's själ. Och den avspeglar inte bara Malevitj själv, den avspeglar tidsandan.

Kirill föreslår att man ska ställa en av de mest kända ikonerna, Gudsmoeran från Vladimir, bredvid Den svarta kvadraten för att inse den moderna människans förfall. Vad som förenar Benois, Groys och patriarken är att de ser konstverket i ett politiskt-samhälleligt perspektiv och förknippar det med Rysslands undergång som antingen förutspås eller som Den svarta kvadraten är medskyldig till.

Den svarta kvadraten är det mest genomanalyserade verket i den ryska konsthistorien. Tolkningshorisonten förefaller vara oändlig. Målningen kan ses i sammanhang med en svart kvadrat som målades på husen i den östeuropeiska staden och som skulle påminna om förstörelsen av templet i Jerusalem år 617. Målningen skulle alltså förebåda det gamla Rysslands undergång genom en allusion på en episod i den judiska historien. Den har också förknippats med den engelske 1600-talsfysikern Robert Fludd som låter en svart kvadrat i en av sina skrifter illustrera Det stora mörkret, tillståndet innan världen skapats, Första Mosebok 1:2: "Och jorden var öde och tom, och mörker var över djupet". Tolkningarna är många, de flesta förefaller också vara väl underbyggda, och nästan alla hänvisar på olika sätt till Malevitj's egna och många yttranden om sitt konstverk. De flesta konstnärer är sparsmakade när det gäller kommentarer till sina egna verk. Så är inte fallet med Malevitj.

Vad visade nu röntgenbilderna av tavlan? Under den svarta kvadraten finns en annan suprematistisk målning i flera färger, men också spår av en kubistisk målning. Undersökningen visar Malevitj's egen konstnärliga utveckling. Det är ju inte ovanligt att en konstnär återanvänder en duk.

Det var dock en annan upptäckt som chockerade. Man fann förutom spåren av två andra motiv en text med rasistiskt innehåll: "Combat de nègres dans une cave, pendant la nuit". Texten, som är på ryska, hänvisar till en fransk 1800-talskäsör, Alphonse Allais, vilken som en lustifikation målade en svart rektangel till denna text. Han gjorde likaså en vit rektangel med titeln Blodfattiga unga flickor under sin första kommunion vid ett snöfall och en tredje röd Apoplektiska kardinaler kastar tomater på varandra på Röda havet. Allais ifrågasatte i dessa konstverk själva avbildningens gränser men gick egentligen motsatt väg i jämförelse med Malevitj. För Allais fanns ju ehuru på skoj en verklighetsbakgrund till de tre monokroma målningarna, för Malevitj var de föremålslösa.

Resultatet av röntgenundersökningen leder till en rad svåra frågor, och slår måhända undan fötterna på hela denna digra tolkningshistoria som jag har återgivit som några fragment. Hur förändras den estetiska upplevelsen när man känner till vad som finns under den svarta kvadraten? Kan Malevitj rentav misstänkas för plagiat? Har han fört betraktarna av sitt konstverk bakom ljuset på ett snarast postmodernt sätt? Vi har sedan länge fått lära oss att ett konstverk också kan omfatta sin kontext i mycket bred bemärkelse, men ska röntgenbilden av konstverket också vara en del av detta? Trots allt var de kubistiska och suprematiska konstverken övermålade liksom också hänvisningen till Allais. Den svarta kvadraten visar måhända snarast avståndstagandet till Allais och dennes tolkning av det monokroma svarta fältet. Vad som blir uppenbart är att han kände till Allais rektangel. Ett komplext konstverk blir i och med röntgenundersökningen ännu mera komplext och en konstnärlig provokation blir ännu mera provocerande.

Årsavgiften för 2018, kr 200:-/person. Pg 121 05 33-4

Skriv även ditt namn under "Meddelanden"

**Har Du e-mail? Ge oss Din mailadress, så får Du rundbrevet
direkt i Din dator! Och meddela adressändring, tack!**

7540455@gmail.com

IKONSÄLLSKAPET

Ordförande: Per-Arne Bodin, pab@slav.su.se